

Over Bergeijkse landverhuizers naar Noord-Amerika (1857)¹

Door Ad Tilborghs en Huub Tilburgs

In de 19^e eeuw lieten veel Kempenaren in navolging van duizenden andere Nederlanders huis en haard achter om in Noord-Amerika een nieuw bestaan op te bouwen. Dat was een hachelijke

De inscheping

onderneming, ook de reis. Meestal scheepten de Brabanders en Limburgers in te Antwerpen, op een stoomboot, richting New York.

Dit was doorgaans een van de talloze vrachtboten die in die tijd de 'nieuwe wereld' en de Europese havens frequenteerden. Vanuit Amerika komende, waren die meestal volgeladen met vooral suiker en katoen. Hier werd vervolgens naarstig gezocht naar

retourvrachten, en omdat de boten midscheeps waren geprepareerd om ook te kunnen dienen voor vervoer van grote groepen personen, werd in de kranten volop geadverteerd voor passagiers, met name landverhuizers.

De reis duurde soms ruim een maand, afhankelijk van de weersomstandigheden. Behalve het betalen van een kaartje voor de reis moesten de emigranten aanvankelijk ook zélf zorgen voor hun proviand. Wat en hoeveel, dat bepaalde de rederij. Al die proviand werd bij vertrek in bewaring genomen, en de kapitein besliste gedurende de reis wat dagelijks mocht worden uitgereikt. Voor het inslaan van voldoende drinkwater zorgde de rederij. Dat werd onderweg mondjesmaat verstrekt. De kosten van zo'n reis waren niet gering. Vanuit Rotterdam naar New York (tussen 1846 en 1850) kostte de reis gemiddeld 35 gulden en ongeveer 21 gulden voor proviand.

In New York gingen ze in die tijd bij Castle Garden aan wal. Castle Garden was een voormalig fort, gelegen op de oevers van de Hudson en van 1855 tot 1890 het eerste Emigrant Landing Depot van de Verenigde Staten. Hier werden immigranten opgevangen wanneer zij de V.S. wilden betreden. Algemeen wordt aangenomen dat er meer dan 8 miljoen immigranten door Castle Garden gingen. Nadien liepen immigratiestromen via het vlakbij gelegen Ellis Island, een eilandje gelegen in de Hudson, en passeerde men vanaf 1886 daar ook het Vrijheidsbeeld.

Veelal was de eindbestemming niet New York, maar moest nog per boot en trein doorgereisd worden. Zoals naar de staat Wisconsin, om zich bijvoorbeeld te voegen bij een daar reeds gevestigde kolonie. Dat vergde dan weer een lange, niet van gevaar ontblote reis per boot en per trein van soms wel 1.000 kilometer.

¹ Dit artikel verscheen in september 2013 in De Keersopper, periodiek van de Heemkundekring Bergeijk.

Hoe ziet Manhattan er nu uit? Zie

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Manhattan, New York.JPG>

Maar eenmaal in de binnenlanden op de plaats van bestemming aangekomen, was er aan werk geen gebrek. Vooral toen in 1862 de Home-Stead Act werd afgekondigd was dat voor velen de reden om de grote stap te wagen. In deze wet werd aan emigranten die hoofd van een gezin waren, dan wel 21 jaar of ouder, een gratis stuk land toegezegd ter grootte van 160 acres (circa 64 ha). Dit onder voorwaarde dat men Amerikaans staatsburger werd en het land vijf jaren onafgebroken bewerkte. Na die tijd zou het land op hun naam worden overgeschreven tegen betaling van 10 dollar aan onkosten.

Aan werk geen gebrek dus, maar dat wilde niet zeggen dat men er aanvankelijk de kost mee kon verdienen. Het aangeboden land was veelal een stuk prairie ofwel 'woeste grond' dat nog ontgonnen moest worden. Het duurde soms jaren voordat die grond zo vruchtbaar was gemaakt dat het inkomsten kon genereren. En dat in een gebied met nog rondzwervende opstandige indianenstammen. En tegen de achtergrond van een op handen zijnde burgeroorlog.

Al met al durfden niet veel mensen uit onze directe omgeving het avontuur aan te gaan. In de Staten van Landverhuizers over periode 1847-1877 vinden we elf landverhuizers uit Bergeijk (allen in 1857), niet een uit Westerhoven, niet een uit Riethoven, en maar eentje uit Luyksgestel (in 1848).

Die uit Luyksgestel was Peter Peeters. Hij was de oudste zoon (1822) van Peter Peeters Janszoon (1785-1868) en Margaretha Aerts (1789-1861). Hij vertrok in 1848 als 26-jarige handelaar naar Amerika. Kennelijk een echte avonturier, want als reden werd opgegeven: *wegens uitoefening van eenige hem zelfs onbekende handel*. Verder werd nog aangetekend: *deze persoon heeft in Duitsland eenen handel in koper uitgeoefend, van waar hij zonder zijne betrekkingen alhier te bezoeken, is vertrokken*. Aanvankelijk een koperteut dus, ben je geneigd te denken. Wanneer in 1866 de erfgoederen van zijn ouders worden verhuurd, verblijft hij in Cincinnati (Amerika). En wanneer in

1869 die erfgoederen alsnog worden verkocht, blijkt dat hij in Rochester (Amerika) te zijn overleden, achterlatende zijn vrouw (Maria Catharina) en zijn twee nog minderjarige kinderen, Hendrik en Maria.

In 1857 noteerde meester Panken in zijn dagboek... *de 2^e paasdag, zijnde 13 april, sprak ik Theodorus van Laarhoven te Bergeijk het vaarwel toe. Want deze nam diezelfde reis mede aan, ten einde aan gene zijde van den oceaan, beter fortuin te zoeken. Hij is van Leende geboortig, 30 jaar oud, niet onbemiddeld en was molenaarsknecht bij den heer R. Keunen, zijnde hij tot hiertoe de enige, die, als landverhuizer, de reis naar de nieuwe wereld, uit Bergeijk heeft aangenomen. Van Laarhoven kwam na enige jaren naar zijn geboorteplaats terug, huwde er in 1865 en woont sinds als molenaar te Bergeijk*

De informatie die Panken verschaftte over Theodorus van Laarhoven (1827-1904) behoeft niet veel aanvulling. Hij was een zoon van Theodorus van Laarhoven en Petronella Hertroijs. Op 18 april 1857 vertrok hij met stoomboot de "Leopold" vanuit Antwerpen.

**SOCIÉTÉ BELGE DE BATEAUX à VAPEUR
TRANS-ATLANTIQUES
ANTWERPEN. -- NEW-YORK.**

Het **STOOMSCHIP LEOPOLD I**, Kapt. A. MICHEL, zal van **ANTWERPEN** naar **NEW-YORK** vertrekken den 15den April e. k.

Vracht 15 Doll. en 5 pCt. per Ton van 40 Cub. Voeten.

Passage : Eerste Klasse f 250.—
Tweede " " 150.—
Derde " " 100.—
Vierde " " 87.50.

Te bevragen bij de Cargadoors **OOLGAARDT & BRUINIER**, te Amsterdam, en **VISSER & VAN DEN SANDE** te Rotterdam. (4320)

Verderop (in 1857) schijft Panken: ... *een laatste vaarwel vóór zijn vertrek naar N. Amerika, werd mij zondag 16 augustus door Johannes Tilburgs van Bergeijk overgebracht, toen hij op het punt stond die gemeente te verlaten, met Pater (lees Peter) van de Ven, zijn vrouw en 4 jeugdige kinderen. mede vertrok zeker jong ongehuwd kleermaker, van Geel geboortig. doch sedert enige jaren aldaar gevestigd. J. Tilburgs, zanger met een aangenamen stem, was korist en lid der liedertafel te Bergeijk. In Amerika behoeftig geworden, kon hij niet wederkeren.*

De man met de aangename stem, Johannes Antonius (ook wel Antonius Johannes) Tilburgs (1816), was de jongste zoon van Peter Tilborghs (1778-1854) en Maria van de Vorst (1777-1854). Hij was het enige kind dat nog bij zijn ouders in de kost was toen zijn ouders kort na elkaar in 1854 overleden. Zijn moeder schonk hem vlak voor haar dood bij wijze van prelegaat nog 200 gulden en de bijen met de korven en al wat daarbij hoort, voor getrouwe diensten, aan mij bewezen. De nalatenschap van zijn ouders werd in 1854 op 4.000 gulden gewaardeerd en werd gedeeld door 5 kinderen. Johannes ontving daarom voor 600 gulden aan onroerende goederen, en 200 gulden in contanten. Een maand voor zijn vertrek verkoopt hij eerst zijn roerende goederen, samen met die van Jan Koolhoven (zie verderop). En daarna zijn onroerende goederen.

Het verblijf "between decks"

Jan en zijn metgezellen gaan op 30 augustus 1857 in Antwerpen aan boord van de Troy. Hun accommodatie is "between decks". Bij z'n inscheeping wordt de vrijgezel genoteerd als "minge goed" (ter onderscheiding van "welgesteld" en "behoefstig"). Hij betaalt 80 cent hoofdelijke omslag aan de autoriteiten. Als beroep staat "mechanic"

vermeld. Op 7 oktober 1857, na een reis van bijna veertig dagen, komt hij aan in de haven van New York.

Uit de opmerking van Panken ... *In Amerika behoeftig geworden, kon hij niet wederkeren...* kan worden afgeleid dat hij wél terug wilde komen, maar kennelijk geen middelen had om zijn terugreis te betalen. Hij zal het wel niet getroffen hebben in New York. Nog geen week na zijn aankomst verscheen een bericht in 'De Nieuwsbode' over grote werkloosheid in New York, mét advies om er niet heen te gaan om werk te zoeken...

Peter Joseph van de Ven, geboren in 1811, was een zoon van Henricus van de Ven (1770-1838) en Lucia Popeliers (1775-1856). Hij trouwde in 1844 met Josijn van Dooremalen. In 1857 vertrok hij volgens de Staten van Landverhuizers met zijn vrouw en vijf kinderen naar Noord-Amerika. Bedoeld zijn vijf kleine kinderen: Lucia (1847), Hendrikus (1849), Maria Elisabeth (1850), Maria Catharina (1854) en Peter Joseph (1856). Panken had het echter over vier kinderen. En gelijk had hij want vlak voor vertrek overleed de jongste zoon Peter Joseph, namelijk op 22 april 1857, drie maanden en 26 dagen oud.

Registratie van immigranten te Castle Garden

Vertrokken vanuit Antwerpen met stoomboot de Troy, kwam het gezin aan in New York en werd hun aankomst geregistreerd door het immigratiebureau Castle Garden, met als bestemming Cincinnati. Het gezin woonde in één van de twee

huizen op het Bergeijkse gedeelte van

het gehucht Boevenheuvel. Het andere huis aldaar werd bewoond door zijn broer Lambert (1818-1893). Deze Lambert kwam later ook in het bezit van de verlaten goederen van zijn geëmigreerde broer Peter Joseph. Hierdoor werd hij de enige eigenaar en bewoner van de gehele Bergeijkse

Boevenheuvel, met twee huizen en nagenoeg 6 ha. aan cultuur- en heidegrond. Kort voor hun vertrek machtigden de emigranten een achterblijver om bij afwezigheid hun zaken in de toekomst te behartigen. In 1865 kwam die machtiging van pas wanneer erfgoederen te Bergeijk moesten worden verkocht.

De jonge kleermaker, waarover Panken sprak, is Johannes Kolhoven, die op 7 januari 1831 werd geboren in Geel. In de periode 1850-1860 stond hij ingeschreven in de Burgerlijke Stand van Bergeijk. Hij was 26 jaar toen hij in 1857 naar Noord-Amerika vertrok met als doel fortuin te maken. In Amerika heette hij John Kolhoven. Hij trouwde met Margaret Welsch en had vijf kinderen. Hij overleed op 10 februari 1919 in Newport Kentucky

Een andere Bergeijkenaar, niet door Panken genoemd maar die ook in 1857 op de boot naar Noord-Amerika stapte, was de dan nog ongehuwde Hendrik van de Kop (1830). Hij was een te 's-Hertogenbosch geboren zoon van Cornelis van der Kop (1785-1843) en Petronella van Erck (1796-1870), zijn tweede echtgenote. Zijn vader was niet van onbesproken gedrag. Hij overleed in het huis van detentie te Woerden. Zijn moeder was enige tijd vroedvrouw te Bergeijk. Toen Hendrik vertrok was hij 27 jaar en molenaar van beroep. Zijn motief was om in Noord-Amerika fortuin te zoeken, maar kwam er al snel achter dat dit niet voor hem was weggelegd. In oktober van datzelfde jaar keerde hij alweer terug in Bergeijk met de mededeling dat hij in Amerika geen werk kon vinden. Later trouwde hij Helena Cornelia Ubben bij wie drie kinderen, allen te Bergeijk geboren. Hendrik van der Kop overleed in 1903 in Heythuysen.

Maar niet alleen vrijgezellen en gezinnen maakten de oversteek. Zo vertrok de 36-jarige bouwman en winkelier Matthijs Castelijns uit Duizel in februari 1860 naar Noord-Amerika. Hij liet gewoon zijn

Helmond, 20 Dec. Vóór eenige weken vierde de zeereerwaarde heer Theodorus Ignatius Gasparus Panken, Jesuïet en Pastoor van de Zwartten te St. Louis (Amerika), zijn 25jarig priesterschap. Talrijk waren de bewijzen van deelneming. De H. Mis, door den jubilaris op den feestdag opgedragen, werd door tal van heeren geestelijken bijgewoond; 25 zwarte misdienaren waren behulpzaam. Lange jaren was de eerw. heer Panken, thans pastoor in 't St. Elisabethsgesticht te St. Louis, in de Vereenigde Staten, onder de Roodhuiden tot heil der ongeloovigen werkzaam, en in verschillende richtingen doorkruiste zijn eerw. in gezelschap van den beroemden pater De Smet het toen nog minder ontgonnen en voor 't Evangelie nog weinig ontvankelijke Amerika.
De geachte jubilaris is een broeder van den eerw. heer pastoor van Lage Zwaluwe en van den heer burgemeester van Mierlo.
Wij hopen dat de nog krachtige priester nog veel jaren tot heil der zielen in het verre Westen mag werkzaam wezen.

gezin in steek, en wel zijn zwangere vrouw en vijf jonge kinderen. Hij was al vijf maanden van huis toen zijn jongste zoon Peter werd geboren (23-7-1860). Zijn vrouw Petronella overleed 38 jaar later, in 1898. Omdat op dat moment nog steeds niet bekend was of haar echtgenoot al dan niet was overleden, informeerde de burgemeester van Duizel bij de officier van justitie hoe dit moest worden geregistreerd in de overlijdensakte van zijn echtgenote.

Ook vertrokken priesters naar Noord-Amerika om indianen te bekeren, landverhuizers geestelijk bij te staan en parochies te stichten. Bij dit missiewerk waren ook priesters uit de Kempen betrokken.

Zoals Theodorus Ignatius Gasparus Panken, geboren te Duizel in 1832, zoon van de Duizelse burgemeester Jan Panken en Maria Smulders. Hij studeerde bij de jezuiten, en was een volle neef van meester Panken. In de dagboeken van meester Panken ontbreekt hij dus niet ... *eerst*

zaterdag van 18e april (1857) daaraanvolgende is bovengenoemde neef, met omstreeks 800 landverhuizers, meest r.c. en noord-brabanters, waaronder de beroemde pater de smet (jesuït) en de eerw. heer pastoor van lujtelaar in noord-amerika gevestigd , te woensel geboren, aan boord van de belgische stoomboot leopold uit antwerpen vertrokken...

Pieter-Jan De Smet

Pieter-Jan De Smet (Dendermonde, België, 1801 – Saint Louis, Missouri, 1873) was een jezuïet-missionaris, ontdekkingsreiziger en pionier, die bij de Indianen van Noord-Amerika bekend was als *Grote Zwartrok*. In zijn bibliografie lezen we bij het jaar 1870: ... *Op 1 juni vertrekt De Smet met de Far West in gezelschap van pater Ignatius Panken. Panken is een Nederlander die met de lichter van 1857 naar de V.S. gekomen is. Hun doel is een missiepost in het land van de Grand River (bij het huidige Mobridge, South Dakota) op te richten. De indianen verwelkomen het initiatief. De Smet en Panken dopen een honderdtal indianen tussen de Whetstone Agency (ten noorden van Fort Randall) en de Grand River Agency (ten zuiden van fort Rice)*

Of we in Amerika nog nazaten van de Bergeijkse emigranten vinden, zal de toekomst moeten uitwijzen.

Bronnen

www.genver.nl (Staten van landverhuizers)

www.limburgemigrant.nl (mevr. Irma Lommen –Salden)

www.castlegarden.org

www.findagrave.com (begraafplaatsen, afbeeldingen zerken)

www.wikipedia.com

www.delpher.nl (historische kranten – Nederland)

<http://www.nytimes.com/ref/membercenter/nytarchive.html> (Archief New York Times)

<http://users.telenet.be/pater.de.smet/> (bibliografie)

Genealogische gegevens auteurs.